چرا کمیته مشترک ضدخرابکاری به وجود آمد؟

۱۷ فروردین ۱۴۰۳ ساعت ۱۶:۵۶

ایده تشکیل کمیته مشترک ضدخرابکاری از اواخر دهه ۱۳۴۰ مطرح بود؛ اما این ایده در سال ۱۳۵۰ اجرایی شد. اداره کل سوم، ادارات دوم ارتش، ژاندارمری و شهربانی از جمله سازمان‌های مهم در ایجاد این کمیته بودند. ساواک از تاسیس این کمیته اهداف متعددی داشت. اما پیش از آنکه به بررسی این اهداف بپردازیم باید شرایط و زمینه‌های شکل‌گیری این کمیته را بررسی کنیم.

با گسترش مخالفان حکومت پهلوی، نهادها و سازمان‌های وابسته به نهادهای امنیتی و اطلاعاتی نیز گسترش یافت. یکی از این سازمان‌ها، کمیته مشترک ضدخرابکاری بود که در اواخر دهه ۱۳۴۰ به وجود آمد. این کمیته به موازات ساواک و سایر نهادهای امنیتی شکل گرفت و هدف آن شناسایی و مجازات مخالفان حکومت بود. کمیته ضدخرابکاری دارای سازمان‌های وابسته به خود همچون زندان نیز بود. این کمیته نقش مهمی در شکنجه زندانیان داشت و در طی فعالیت‌های خود بسیاری از مخالفان حکومت را شناسایی و دستگیر کرد. با این مقدمه در ادامه به توضیح بیشتر این کمیته و ساختار آن پرداخته می‌شود.

کمیته مشترک ضدخرابکاری و اهداف ساواک از تشکیل آن

ایده تشکیل کمیته مشترک ضدخرابکاری از اواخر دهه ۱۳۴۰ مطرح بود؛ اما این ایده در سال ۱۳۵۰ اجرایی شد. اداره کل سوم، ادارات دوم ارتش، ژاندارمری و شهربانی از جمله سازمان‌های مهم در ایجاد این کمیته بودند. ساواک از تاسیس این کمیته اهداف متعددی داشت. اما پیش از آنکه به بررسی این اهداف بپردازیم باید شرایط و زمینه‌های شکل‌گیری این کمیته را بررسی کنیم.
همان‌طور که گفتیم کمیته در اوایل دهه ۱۳۵۰ تشکیل شد. این دهه مقارن است با تشکیل گروه‌های مخالف جدید و متوسل شدن آن‌ها به ابزارهای جدید خشونت از جمله ابزارهای تسلیحاتی. روش مبارزه تسلیحاتی در ابتدا بیشتر در میان گروه‌های چپ‌گرا رایج بود؛ اما به تدریج بسیاری از گروه‌های اعتراضی دیگر نیز از آن استفاده کردند. روی آوردن به این شیوه مبارزاتی، ساواک و حکومت را با چالش‌های جدیدی مواجه کرد. از این رو ساواک جهت سرکوب و یا کاهش اعتراضات، گسترش نهادهای امنیتی را در دستور کار قرار داد. بنابراین اولین علت ایجاد نهادهایی چون کمیته مشترک ضدخرابکاری را باید در شرایط و بستر سیاسی آن دوره جستجو کرد.

در واقع می‌توان گفت علت اصلی به وجود آمدن کمیته مشترک ضدخرابکاری ساواک-شهربانی اقدامات مسلحانه گروه‌های مخالف بود. بر این اساس پس از برخی از وقایع سال ۱۳۴۹ که شامل اقدامات مسلحانه و خرابکارانه گروه‌های مخالف بود، ساواک، کمیته ویژه‌ای از نیروهای امنیت داخلی برای پی‌گیری مسئله ایجاد کرد. در بهمن ۱۳۵۰ شاه فرمان تأسیس کمیته مشترک ضدخرابکاری ساواک و شهربانی را صادر کرد. با تأسیس این کمیته به ریاست رئیس شهربانی، کمیته‌های ساواک به همراه نیروهای مربوطه در

کمیته مشترک ادغام شدند و تمامی سرنخ‌های اطلاعاتی در اختیار کمیته مشترک ضدخرابکاری قرار گرفت.[۱]

بروز اختلاف میان ساواک و شهربانی از دیگر عوامل تاثیرگذار بر شکل‌گیری کمیته مشترک ضدخرابکاری بود. با گسترش مخالفان سیاسی، نهادها و سازمان‌های زیادی به مقابله با مخالفان پرداختند؛ اما نقش دو سازمان ساواک و شهربانی پررنگ‌تر از سایر سازمان‌ها بود. البته تا آن زمان به جز ساواک و شهربانی، هر یک از اداره دوم ارتش و ژاندارمری جداگانه و به فراخور حال و توانایی خود با اقدامات براندازانه برخورد می‌کردند. از این رو مواردی پیش می‌آمد که تعقیب و دستگیری سوژه‌ای در دستور کار دو تیم از دو نهاد امنیتی قرار می‌گرفت. در این میان حتی امکان داشت بین دو تیم برخورد و اصطکاک نیز پدید آید... چنانچه تعقیب و گریز بسیاری از مخالفان سیاسی در واقعیت امر، جنگ قدرتی بود که میان خود نیروهای سرکوبگر در می‌گرفت. حتی به خاطر کسب افتخار و پاداش، ساواک و شهربانی در گشودن آتش به روی یکدیگر تردید نمی‌کردند..

در آذر ۱۳۴۹ شورای امنیت کشور، به دنبال بروز چنین مشکلات عملیاتی، تصمیم گرفت برای اجتناب از برخورد تیم‌های امنیتی - انتظامی در عملیات‌های ضدبراندازی هماهنگی‌هایی صورت بگیرد.[۲]این قضیه بعد از وقوع حادثه سیاهکل که منجربه اختلاف و ناهماهنگی میان ساواک و ژاندارمری شد، بیشتر خود را نشان داد. وجود این اختلافات باعث شد تا طرح ایجاد کمیته مشترک ضدخرابکاری برای شناسائی مخالفان مطرح شود. کمیته قرار بود به تنهایی این کار را بر عهده بگیرد تا از بروز اختلاف میان سایر نهادها جلوگیری شود.

تشکیلات و تاثیرات کمیته مشترک ضدخرابکاری

کمیته مشترک ضدخرابکاری دارای سه واحد اجرایی، اطلاعاتی و پشتیبانی بود. این ساختار بعدها با تغییراتی مواجه شد و واحدهایی به آن اضافه شد. با این حال واحدهای اصلی این کمیته محدود به این سه واحد بود. مطابق با اساسنامه کمیته ضدخرابکاری مقرر شد کلیه سرنخ‌های اطلاعاتی و عملیاتی ساواک، اطلاعات شهربانی، پلیس تهران و سایر مراجع رژیم در اختیار کمیته مشترک ضد خرابکاری قرار گیرد. استعداد اولیه کمیته مشترک ۲۶۵ نفر بود که یک سوم آن از کارکنان ساواک و دو سوم آن از درجه داران و افسران و پاسبان‌های شهربانی تشکیل گردیده بود. مسئولیت کمیته به عهده سپهبد صدری رئیس شهربانی وقت قرار گرفت و مسئولیت ستاد آن به عهده پرویز ثابتی مدیر کل اداره سوم ساواک بود.[۳]

کمیته ضدخرابکاری تا سال ۵۷ یعنی تا ماه‌های نزدیک به انقلاب توانست به فعالیت خود ادامه دهد. این کمیته نقش مهمی در شناسایی و دستگیری مخالفان داشت. هر چند در حل ناهماهنگی‌ها موفقیت چندانی نداشت. در واقع کماکان مشکلات و ناهماهنگی بین دوایر امنیتی وجود داشت. نمونه آن در دستگیری علی اصغر بدیع زادگان روی داد. شهربانی در دستگیری بدیع زادگان نسبت به ساواک پیشی گرفت و برای آنکه قدرت و سرعت خود را به رخ سایر دوایر امنیتی - اطلاعاتی بکشد، به سخت‌ترین شکنجه‌ها دست زد و اطلاعات و اعترافاتی را به دست آورد. اما این اطلاعات، شهربانی را در این مسابقه قدرت برنده نکرد، چرا که اطلاعات سوخت شده بودند و قبلاً توسط دیگر اعضای دستگیر شده در اختیار ساواک قرار گرفته بودند.[۴]

علیرغم این ناکامی‌ها، کمیته ضدخرابکاری سخت‌ترین شکنجه‌ها را در برابر مخالفان به کار برد و بسیاری از آنان را بر اثر شکنجه از بین برد. دامنه شکنجه‌های به کار رفته توسط این کمیته بسیار فراتر از شکنجه‌هایی بود که پیش از این وجود داشت. حتی کمیته ضدخرابکاری خود مبدع شکنجه‌های جدیدی بود. کمیته ضدخرابکاری در طول ۷ سال فعالیت، ریاست ۴ فرد را تجربه کرد. این افراد عبارت بودند از: سپهبد جعفرقلی صدری، سرتیپ رضا زندی‌پور، سرتیپ علی‌اصغر ودیعی و سرتیپ جلال سجده‌ای.

سخن نهایی

گفته می‌شود حکومت‌ها در آستانه سقوط به قدرت بیشتری متوسل می‌شوند و ابزارهای سرکوب خود را بیش از پیش گسترش می‌دهند. نمود این واقعیت سیاسی را می‌توان در رابطه با حکومت پهلوی و تشکیل کمیته مشترک ضدخرابکاری مشاهده کرد. همزمان با گسترش اعتراضات مردمی، حکومت پهلوی به گسترش سازمان‌ها و نهادهای امنیتی خود اقدام کرد. ساواک تصور می‌کرد با این اقدام می‌تواند حکومت را حفظ کند و از پس مخالفان برآید؛ اما در عمل نتیجه عکس گرفت. بنابراین کمیته مشترک ضدخرابکاری که قرار بود به حفظ حکومت کمک کند با دامن زدن بر خشم عمومی، نفرت مردم از حکومت را بیشتر کرد.

[۱] - مظفر شاهدی، حزب رستاخیز؛ اشتباه بزرگ، خودکامگی در عصر پهلوی، جلد ۱، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی ، ۱۳۸۸، ص ۱۲۴

[۲] - سقوط: مجموعه مقالات نخستین همایش بررسی علل فروپاشی سلطنت پهلوی، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش های سیاسی ، ۱۳۸۴، ص ۷۷۱

[۳] - مرکز بررسی اسناد تاریخی، مجموعه مقالات همایش اسناد تاریخ معاصر، تهران، ۱۳۸۱، صص ۸۶ - ۸۷

[۴] - سقوط: مجموعه مقالات نخستین همایش بررسی علل فروپاشی سلطنت پهلوی، همان، ص ۷۷۲

آدرس مطلب :
https://www.cafetarikh.com/news/۴۹۵۸۲/چرا-کمیته-مشترک-ضدخرابکاری-وجود-آمد